

USTAWA O RACHUNKOWOŚCI

Komentarz

redakcja naukowa Ewa Walińska

KOMENTARZE

WYDANIE **6**

ZAKTUALIZOWANE I ROZSZERZONE

USTAWA O RACHUNKOWOŚCI

Komentarz

redakcja naukowa Ewa Walińska

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

KOMENTARZE

WYDANIE

6

ZAKTUALIZOWANE I ROZSZERZONE

Autorzy

dr hab. inż. Bogusława Bek-Gaik, prof. AGH
pracownik Katedry Zarządzania
Przedsiębiorstwem, Wydział Zarządzania,
AGH Akademia Górniczo-Hutnicza
w Krakowie

Witold Bojanowski

praktyk, specjalista w zakresie
rachunkowości

Agnieszka Czajor

praktyk, specjalista w zakresie
rachunkowości

dr Przemysław Czajor

pracownik Katedry Rachunkowości,
Wydział Zarządzania, UŁ

dr Maciej Frendzel

pracownik Katedry Rachunkowości,
Wydział Zarządzania, UŁ

dr hab. Jacek Gad, prof. UŁ

pracownik Katedry Rachunkowości,
Wydział Zarządzania, UŁ

dr hab. Gabriela Idzikowska

emerytowany pracownik Katedry
Rachunkowości, Wydział Zarządzania, UŁ

dr Anna Jurewicz

pracownik Katedry Rachunkowości,
Wydział Zarządzania, UŁ

dr Jacek Kalinowski

pracownik Katedry Rachunkowości,
Wydział Zarządzania, UŁ

dr hab. Adam Mariański, prof. UŁa

doradca podatkowy, dyrektor Centrum
Myśli Podatkowej UŁa

dr Marcin Michalak

pracownik Katedry Rachunkowości,
Wydział Zarządzania, UŁ

dr hab. Mikołaj Turzyński, prof. UŁ

pracownik Katedry Rachunkowości,
Wydział Zarządzania, UŁ

Anna Walińska

praktyk, specjalista w zakresie
rachunkowości

prof. dr hab. Ewa Walińska

pracownik Katedry Rachunkowości,
Wydział Zarządzania, UŁ

dr Agnieszka Wencel

pracownik Katedry Rachunkowości,
Wydział Zarządzania, UŁ

dr Michał Wiatr

pracownik Katedry Rachunkowości,
Wydział Zarządzania, UŁ

Stan prawny na 1 marca 2023 r.

Wydawca
Grzegorz Jarecki

Redaktor prowadzący
Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne
Beata Wawrzyńczak-Jędryka

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne fragmenty ustawy opracowali:

Bogusława Bek-Gaik: art. 3 ust. 1 pkt 15; art. 32 ust. 1
Witold Bojanowski: art. 3 ust. 1 pkt 14–16; art. 28 ust. 1 pkt 1, 2; art. 28 ust. 8; art. 31
Agnieszka Czajor: art. 3 ust. 1 pkt 5a, 48; art. 15, 18, 21 ust. 5; art. 22 ust. 2, 3; art. 23, 28 ust. 1 pkt 9a; art. 34b, 81
Przemysław Czajor: art. 3 ust. 1 pkt 23–27; art. 28 ust. 1 pkt 7, 7a, 8a; art. 28 ust. 6, 8a, 9, 10; art. 35 ust. 1, 2; art. 35a,
35b ust. 1; art. 43, 44; załącznik nr 1 – Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym
Maciej Frenzdel: art. 3 ust. 1 pkt 34–37, 37a–37d, 38–47; art. 3 ust. 1f, 1g; art. 44a–44d, 55–61, 63, 63a–63d
Jacek Gad: art. 2 ust. 1, 2, 2b, 3, 4, 5, 6; art. 3 ust. 1 pkt 1–3, 3a, 4, 5, 5a, 6, 7; art. 4a, 36, 36a; art. 49 ust. 2, 2a, 2b, 3;
art. 49 – podsumowanie; art. 49b, 49b – podsumowanie; art. 80, 82
Gabriela Idzikowska: art. 10 ust. 1; art. 13 ust. 1–3; art. 21 ust. 1; art. 64, 66, 67, 68–70, 70a, 71–76
Anna Jurewicz: art. 3 ust. 1 pkt 28; art. 3 ust. 1a–1e; art. 8 ust. 2; art. 9; art. 10 ust. 1, 3; art. 11, 13 ust. 1; art. 20 ust. 2;
art. 21 ust. 1a; art. 24, 26, 27, 28a, 28b, 35d ust. 1; art. 49 ust. 1, 2, 8, 9; art. 53 ust. 1a; art. 54 ust. 1; art. 63e–63k;
załącznik nr 1 – Wprowadzenie do sprawozdania finansowego; załącznik nr 1 – Dodatkowe informacje i obja-
śnienia; załącznik nr 4; załącznik nr 5; załącznik nr 6
Jacek Kalinowski: art. 34a, 34c, 34d
Adam Mariański: art. 77–79
Marcin Michalak: art. 3 ust. 1 pkt 11–13, 17–21, 22, 29–33; art. 4, 4a, 5–7, 8 ust. 1; art. 28 ust. 1 pkt 1a, 3–6; art. 28
ust. 2, 2a, 3, 4, 4a, 5, 7; art. 32–34, 35, 42; art. 45 ust. 1, 1a–1e, 2, 3, 3a–3c, 4–6; art. 46 ust. 1, 1a, 2, 2a, 3–5;
art. 47 ust. 1–3, 3a, 4; załącznik nr 1 – Rachunek zysków i strat
Mikołaj Turzyński: art. 3 ust. 4–6
Anna Walińska: art. 9, 10 ust. 2; art. 11, 11a; art. 12 ust. 1–3, 3a–3c, 4, 5; art. 13 ust. 4–6; art. 14, 16, 17, 19, 20; art. 21
ust. 1, 1a, 2–4; art. 22 ust. 1, 4; art. 24, 25
Ewa Walińska: art. 1; art. 2 ust. 1, 2; art. 3 ust. 1 pkt 3b–3d, 5a, 6–10; art. 8 ust. 3; art. 10 ust. 1, 3; art. 12 ust. 3d;
art. 28 ust. 1 pkt 8; art. 28 ust. 8, 11, 12; art. 34b, 35d ust. 4; art. 36 ust. 2b; art. 36a, 39, 41; art. 45 ust. 3b, 3c;
art. 46 ust. 3, 6; art. 47 ust. 5; art. 54 ust. 3; art. 83, 85, 86; załącznik nr 1 – Bilans
Agnieszka Wencel: art. 2 ust. 2, 2a; art. 3 ust. 1 pkt 9, 21a; art. 3 ust. 2, 3; art. 10 ust. 1, 3; art. 24 ust. 2, 3; art. 26 ust. 1;
art. 26 ust. 1 pkt 1; art. 28 ust. 1 pkt 9, 9b, 10; art. 29, 30, 35b–35d, 37, 38; art. 45 ust. 1f, 1g, 1ga, 1h; art. 48, 48a,
49, 49a, 50–54; art. 66 ust. 5; art. 67 ust. 3a; art. 68; art. 69 ust. 1, 3a
Michał Wiatr: art. 48b, 66 ust. 5–6; art. 67; art. 64–67 – podsumowanie; art. 69 ust. 1, 3a; art. 76a, 76h; załącznik
nr 1 – Rachunek przepływów pieniężnych

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2023

ISBN 978-83-8328-342-5

6. wydanie zaktualizowane i rozszerzone

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 728 313 462; e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Wstęp

Rachunkowość finansowa podlega regulacjom prawnym i środowiskowym, które determinują sposób jej organizacji w praktyce gospodarczej. W Polsce podstawowym źródłem tych regulacji jest ustawa o rachunkowości, której przepisy wyznaczają ramy prawne prowadzenia ksiąg rachunkowych i sporządzania sprawozdań finansowych. Ustawa określa ponadto zasady inwentaryzacji, wymogi badania sprawozdań finansowych, odpowiedzialność za system rachunkowości w jednostce oraz zasady usługowego prowadzenia ksiąg rachunkowych.

Zakres podmiotowy ustawy o rachunkowości jest bardzo szeroki. Obowiązek prowadzenia ksiąg rachunkowych dotyczy podmiotów o zróżnicowanym zakresie działalności gospodarczej, zarówno pod względem jej rozmiarów, jak i przedmiotu (branży). W związku z tym zawiera ona wiele odniesień do przepisów wykonawczych (rozporządzeń), dostosowanych do specyfiki działalności poszczególnych typów jednostek gospodarczych (np. banki, instytucje ubezpieczeniowe i inne instytucje finansowe) lub do wybranych obszarów problemowych (np. rachunkowość instrumentów finansowych).

Niniejsza publikacja stanowi kompleksowe omówienie treści podstawowego aktu prawnego tworzącego polskie prawo bilansowe, jakim jest ustawa o rachunkowości. Oprócz samego komentarza do przepisów ustawy, objaśniającego ich istotę, znaczenie, miejsce w całym systemie rachunkowości i wzajemne powiązania między nimi, Czytelnik znajdzie w niej także odniesienia do najważniejszych aspektów praktycznych wynikających z określonych regulacji oraz przykładów objaśniających najważniejsze zagadnienia. Publikacja obejmuje również komentarz objaśniający do załączników nr 1, 4, 5 i 6 do u.rach., a dodatkowo strukturę sprawozdania finansowego odpowiednio – dla banków oraz zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji – zgodną z załącznikami nr 2 i 3 do u.rach.

Komentarz koncentruje się, podobnie jak ustawa o rachunkowości, na regulacjach dotyczących jednostek innych niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji. Działalność bankowa, ubezpieczeniowa i reasekuracyjna jest na tyle odmienna, iż wy-

magala uszczegółowienia w aktach wykonawczych do ustawy o rachunkowości lub w ramach odmiennych regulacji. Z tego powodu *Komentarzem* nie są objęte sprawozdania finansowe banków, zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji, gdyż zawartość merytoryczna tych sprawozdań wynika w dużej mierze z innych niż ustawa o rachunkowości norm prawnych.

Zagadnienia omawiane w publikacji są prezentowane w kolejności artykułów ustawy o rachunkowości, a objaśnienia mają następującą strukturę:

- Komentarz objaśniający,
- Kluczowe aspekty praktyczne,
- Zastosowanie regulacji – przykłady liczbowe,
- Krajowy Standard Rachunkowości,
- Inne akty prawne i środowiskowe (regulacje wykraczające poza ustawę o rachunkowości).

Na podkreślenie zasługują odniesienia do aspektów praktycznych komentowanych przepisów. Mają one potrójne znaczenie, po pierwsze – uświadamiają konieczność podjęcia określonych decyzji odnośnie do systemu rachunkowości w danej jednostce, po drugie – prezentują konkretne rozwiązania już funkcjonujące w polskiej praktyce i po trzecie – zwracają uwagę na aspekty podatkowe, głównie w podatku dochodowym – wszędzie tam, gdzie są one istotne. Przedstawione komentarze należy traktować jako wskazówki, jedne z wielu możliwych rozwiązań, które każda jednostka może zastosować wprost lub je zmodyfikować i dostosować do specyfiki swojej działalności.

W stosunku do poprzedniego wydania *Komentarz* opatrzone licznymi przykładami praktycznymi i rozszerzono o najważniejsze zapisy zawarte w Krajowych Standardach Rachunkowości, w tym w najnowszym standardzie dotyczącym przychodów. Wymagało to wprowadzenia dwóch dodatkowych elementów w ramach struktury omawiania wybranych artykułów ustawy, którymi są:

- Zastosowanie regulacji – przykłady liczbowe,
- Krajowy Standard Rachunkowości.

Przykłady liczbowe mają różny charakter i formę, co zależy od treści komentowanego ustępu czy punktu ustawy. W większości przypadków odzwierciedlają ujęcie skutków finansowych prezentowanych zagadnień w sprawozdaniach finansowych (ujęcie sprawozdawcze), niektóre prezentowane przykłady odnoszą się do ewidencji księgowej lub stanowią zestawienia liczbowe (kalkulacje).

W obecnym wydaniu *Komentarza* – w większym stopniu niż w poprzednim – uwzględniono rozwiązania Krajowych Standardów Rachunkowości i stanowisk wydawanych przez krajowy Komitet Standardów Rachunkowości.

Regulacje Krajowych Standardów zostały wyodrębnione albo jako oddzielna część *Komentarza*, albo – podobnie jak stanowiska – stanowią element Kluczowych aspektów praktycznych.

Z uwagi na fakt, że coraz większego znaczenia w praktyce nabiera sprawozdawczość niefinansowa, w celu kompleksowego jej opisanie w niniejszym wydaniu zamieszczono Komentarz podsumowujący, odnoszący się do sprawozdania z działalności oraz oświadczenia (sprawozdania) na temat informacji niefinansowych. Jego celem jest uporządkowanie wytycznych w zakresie sprawozdawczości niefinansowej (por. objaśnienia do art. 49 i 49b u.rach.) i – w przeciwieństwie do Komentarzy objaśniających – dotyczy on treści całego artykułu, a nie poszczególnych jego ustępów czy punktów.

Podobny charakter do Komentarza podsumowującego ma Komentarz uzupełniający regulacje dotyczące badania sprawozdania finansowego zawarte w art. 64–67 u.rach. Przedstawiono w nim wybrane zagadnienia z ustawy o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym, której nowelizacja w 2017 r. istotnie zmniejszyła w ustawie o rachunkowości zakres wytycznych w obszarze rewizji finansowej. W Komentarzu uzupełniającym omówiono także kilka poziomów kontroli pracy biegłych rewidentów i działalności firm audytorskich przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego (PANA) oraz Komitety Audytu (KA).

W ostatnich latach niewątpliwie najbardziej istotnymi przyczynami zmian przepisów ustawy o rachunkowości była z jednej strony postępująca cyfryzacja – wymuszona zmianami przepisów, zarówno podatkowych, jak i innych, z drugiej – nadzwyczajne wydarzenia (COVID-19, wojna w Ukrainie), które spowodowały znaczącą niepewność otoczenia gospodarczego.

Cyfryzacja jest szczególnie widoczna w odniesieniu do sporządzania, podpisywania i składania sprawozdania finansowego. W krótkim czasie ewoluowały formaty sprawozdań finansowych – po ich elektronicznej i wprowadzeniu formatu xml nastąpiła dalsza zmiana wprowadzająca format XHTML dla jednostkowych sprawozdań emitentów, których papiery wartościowe zostały dopuszczone do obrotu na rynku regulowanym na terytorium Unii Europejskiej (UE). Sprawozdanie skonsolidowane takich jednostek musi być sporządzane w formacie XHTML znakowanym przy użyciu iXBRL – począwszy od roku obrotowego rozpoczynającego się 1.01.2021 r. lub później. Pozostałe jednostki (niebędące emitentami) – wykorzystujące do sporządzania sprawozdania finansowego międzynarodowe standardy rachunkowości – stosują format opisany dla emitentów lub inny format przeszukiwalny.

Zważywszy na to, że jedyną uznaną formą sprawozdania finansowego jest forma elektroniczna, to również złożony pod nim podpis musi mieć formę elektroniczną –

w postaci podpisu kwalifikowanego, zaufanego lub osobistego (por. art. 52 u.rach.). W odniesieniu do podpisywania sprawozdania finansowego (od 1.01.2022 r.) wprowadzono długo oczekiwane udogodnienie dla jednostek, które posiadają wieloosobowy organ zarządzający (por. art. 52 ust. 2b u.rach.). W takim przypadku ustawa zezwala na podpisanie sprawozdania finansowego tylko przez jednego członka kierownictwa jednostki, pod warunkiem że pozostałe osoby wchodzące w skład organu zarządzającego złożyły oświadczenia, iż sprawozdanie finansowe spełnia wymagania przewidziane w ustawie, lub odmówiły złożenia takich oświadczeń.

Komentarz uwzględnia zmiany nie tylko ustawy o rachunkowości, ale także innych przepisów, które bezpośrednio oddziałują na praktykę rachunkowości w Polsce. Chodzi przede wszystkim o regulacje podatkowe i przepisy dotyczące składania sprawozdania finansowego do odpowiednich organów, które to przepisy podlegały licznym nowelizacjom, co bezpośrednio przełożyło się na praktykę rachunkowości.

Niniejsze, szóste wydanie *Komentarza* zostało zaktualizowane i rozszerzone. W stosunku do wydania piątego¹ uwzględnia kolejne nowelizacje ustawy o rachunkowości wprowadzone przez następujące akty prawne:

- 1) ustawę z 9.11.2018 r. o kołach gospodyń wiejskich (Dz.U. poz. 2212),
- 2) ustawę z 9.11.2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu wprowadzenia uproszczeń dla przedsiębiorców w prawie podatkowym i gospodarczym (Dz.U. poz. 2244),
- 3) ustawę z 6.12.2018 r. o Krajowym Rejestrze Zadłużonych (Dz.U. z 2019 r. poz. 55),
- 4) ustawę z 31.07.2019 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych (Dz.U. poz. 1495),
- 5) ustawę z 19.07.2019 r. o zmianie ustawy o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1571),
- 6) ustawę z 19.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1655),
- 7) ustawę z 19.07.2019 r. o przeciwdziałaniu marnowaniu żywności (Dz.U. poz. 1680),
- 8) ustawę z 31.03.2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 568),
- 9) ustawę z 28.11.2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2122),
- 10) ustawę z 28.11.2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowa-

¹ Pierwsze wydanie *Komentarza* uwzględniało stan prawny na 15.10.2009 r., drugie wydanie – na 30.06.2011 r., trzecie wydanie – na 30.06.2013 r., czwarte wydanie – na 1.12.2015 r., natomiast wydanie piąte – na 1.08.2018 r.

nym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiągniętych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2123),

- 11) ustawę z 29.10.2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2105),
- 12) ustawę z 14.10.2021 r. o zmianie ustawy o rachunkowości oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2106),
- 13) ustawę z 7.07.2022 r. o finansowaniu społecznościami dla przedsiębiorców gospodarczych i pomocy kredytobiorcom (Dz.U. poz. 1488),
- 14) ustawę z 8.02.2023 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach w zakresie niektórych źródeł ciepła w związku z sytuacją na rynku paliw oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r. poz. 295).

Komentarz odnosi się do stanu prawnego ustawy o rachunkowości na dzień 1.03.2023 r., obejmuje zatem wszystkie nowelizacje ustawy od roku jej pierwotnego opublikowania do tej daty.

Autorami *Komentarza* są pracownicy naukowo-dydaktyczni Katedry Rachunkowości Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego oraz praktycy.

Publikacja jest wynikiem doświadczeń autorów, którzy od wielu lat łączą działalność naukowo-akademicką z praktyką i mają w swoim dorobku wiele publikacji, a także doświadczenie zdobyte w procesie realizacji projektów z zakresu rachunkowości w wielu polskich przedsiębiorstwach.

Autorzy

USTAWA

z 29 września 1994 r.

o rachunkowości¹

(Dz.U. z 2023 r. poz. 120; zm.: Dz.U. z 2023 r. poz. 295)

¹ Niniejsza ustawa dokonuje w zakresie swojej regulacji wdrożenia następujących dyrektyw Wspólnot Europejskich:

1) dyrektywy 2001/65/WE z 27 września 2001 r. zmieniającej dyrektywy 78/660/EWG, 83/349/EWG oraz 86/635/EWG w zakresie zasad oceny rocznych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek a także banków oraz innych instytucji finansowych (Dz.Urz. WE L 283 z 27.10.2001);

2) dyrektywy 2003/38/WE z 13 maja 2003 r. zmieniającej dyrektywę 78/660/EWG w sprawie rocznych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek w odniesieniu do kwot wyrażonych w euro (Dz.Urz. WE L 120 z 15.05.2003);

3) dyrektywy 2003/51/WE z 18 czerwca 2003 r. zmieniającej dyrektywy 78/660/EWG, 83/349/EWG, 86/635/EWG oraz 91/674/EWG w sprawie rocznych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek, banków i innych instytucji finansowych oraz zakładów ubezpieczeń (Dz.Urz. WE L 178 z 17.07.2003).

Dane dotyczące ogłoszenia aktów prawa Unii Europejskiej, zamieszczone w niniejszej ustawie – z dniem uzyskania przez Rzeczpospolitą Polską członkostwa w Unii Europejskiej – dotyczą ogłoszenia tych aktów w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej – wydanie specjalne.

ROZDZIAŁ 1

Przepisy ogólne

Rozdział pierwszy poświęcony jest z jednej strony kwestiom formalnym – określa podmiotowy i przedmiotowy zakres ustawy, prawa i obowiązki jednostki oraz odpowiedzialność za rachunkowość, z drugiej – kluczowym zagadnieniom merytorycznym – określa podstawowe definicje i zasady rachunkowości. W części rozdziału dotyczącej merytorycznych zagadnień wyraźnie położono nacisk na teoretyczne podstawy rachunkowości, tworząc w ten sposób swego rodzaju ramy koncepcyjne polskich regulacji rachunkowości.

Art. 1. [Zakres przedmiotowy ustawy]

Ustawa określa zasady rachunkowości oraz zasady wykonywania działalności w zakresie usługowego prowadzenia ksiąg rachunkowych.

Komentarz objaśniający

Artykuł 1 u.rach. określa zakres przedmiotowy ustawy o rachunkowości obejmujący dwa zasadnicze obszary regulacji – zasady rachunkowości oraz usługowe prowadzenie ksiąg rachunkowych. Obszar pierwszy jest bardzo szeroki, gdyż obejmuje zasady ewidencji księgowej, zasady wyceny bilansowej i ustalania wyniku finansowego, a dodatkowo zasady sporządzania sprawozdań finansowych (zarówno jednostkowych, jak i skonsolidowanych). Należy podkreślić, iż ustawa – mimo swojej nazwy – nie reguluje całego systemu rachunkowości, a jedynie jeden z jego podsystemów, jakim jest rachunkowość finansowa, której zwieńczeniem jest sprawozdawczość finansowa. Ustawa nie obejmuje drugiego podsystemu rachunkowości – rachunkowości zarządczej. Odrębnym przedmiotem jej regulacji są zasady i wymagania dotyczące usługowego prowadzenia ksiąg rachunkowych. Nie wprowadzają one nowych zasad rachunkowości, lecz kształtują relacje między jednostką sprawozdawczą a jej kierownikiem a podmiotem realizującym na jej zlecenie procesy księgowe i sprawozdawczość finansową.

Kluczowe aspekty praktyczne

Ustawa o rachunkowości, będąc fundamentem polskiego prawa bilansowego, ma bardzo istotne znaczenie dla polskiej praktyki. Zawiera regulacje, do których odwołują się inne dziedziny życia gospodarczego – podatki, prawo handlowe, system ubezpieczeń społecznych itp. Niestety, z uwagi na fakt, iż jej zakres przedmiotowy jest bardzo rozległy, reguluje ona „zasady rachunkowości” wybiórczo i często dość ogólnie, co, zważywszy na jej wymiar podmiotowy (różne jednostki), było konieczne. Jednocześnie określa wiele szczegółowych wymogów formalnych kierowanych pod adresem ewidencji księgowej (dokumentacja, konta analityczne itp.), których niespełnienie przez jednostkę może prowadzić do zakwestionowania rzetelności systemu rachunkowości (np. dla celów podatkowych). Warto podkreślić, że art. 1 nie przedstawia pełnego zakresu przedmiotowego ustawy o rachunkowości – w okresie kilkudziesięciu lat funkcjonowania dodawano do niej przepisy niezwiązane bezpośrednio z zasadami rachunkowości, chociażby dotyczące sprawozdawczości niefinansowej.

Inne akty prawne i środowiskowe

Inne regulacje dotyczące przedmiotu ustawy o rachunkowości wydawane są – na mocy delegacji w niej zawartych – w formie rozporządzeń. Przykładem takiej regulacji są m.in. rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad wyceny i prezentacji instrumentów finansowych oraz rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych. Dodatkowym źródłem regulacji o charakterze środowiskowym są Krajowe Standardy Rachunkowości wydawane przez Komitet Standardów Rachunkowości oraz Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej wydawane przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB).

Art. 2. [Zakres podmiotowy ustawy]

1. Przepisy ustawy o rachunkowości, zwanej dalej „ustawą”, stosuje się, z zastrzeżeniem ust. 3, do mających siedzibę lub miejsce sprawowania zarządu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej:

- 1) spółek handlowych (osobowych i kapitałowych, w tym również w organizacji) oraz spółek cywilnych, z zastrzeżeniem pkt 2, a także innych osób prawnych, z wyjątkiem Skarbu Państwa i Narodowego Banku Polskiego;
- 2) osób fizycznych, spółek cywilnych osób fizycznych, spółek cywilnych osób fizycznych i przedsiębiorstwa w spadku, spółek jawnych osób fizycznych, spółek partnerskich oraz przedsiębiorstw w spadku działających zgodnie z ustawą z dnia 5 lipca 2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw (Dz. U.

- z 2021 r. poz. 170), jeżeli ich przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wyniosły co najmniej równowartość w walucie polskiej 2 000 000 euro;
- 2a) przedsiębiorstw w spadku działających zgodnie z ustawą z dnia 5 lipca 2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw, jeżeli na dzień poprzedzający dzień otwarcia spadku prowadzone były księgi rachunkowe;
 - 3) jednostek organizacyjnych działających na podstawie Prawa bankowego, przepisów o obrocie papierami wartościowymi, przepisów o świadczeniu usług finansowania społecznościowego dla przedsięwzięć gospodarczych, przepisów o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi, przepisów o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, przepisów o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych lub przepisów o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, bez względu na wielkość przychodów;
 - 4) gmin, powiatów, województw i ich związków, a także:
 - a) państwowych, gminnych, powiatowych i wojewódzkich jednostek budżetowych,
 - b) gminnych, powiatowych i wojewódzkich zakładów budżetowych,
 - c) (uchylona);
 - 5) jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej, z wyjątkiem spółek, o których mowa w pkt 1 i 2;
 - 6) oddziałów i przedstawicielstw przedsiębiorców zagranicznych w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 6 marca 2018 r. o zasadach uczestnictwa przedsiębiorców zagranicznych i innych osób zagranicznych w obrocie gospodarczym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2022 r. poz. 470);
 - 7) jednostek niewymienionych w pkt 1–6, jeżeli otrzymują one na realizację zadań zleconych dotacje lub subwencje z budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego lub funduszy celowych – od początku roku obrotowego, w którym dotacje lub subwencje zostały im przyznane.

Komentarz objaśniający

Artykuł 2 u.rach. określa zakres podmiotowy ustawy. O tym, jakie jednostki mają obowiązek stosowania przepisów ustawy o rachunkowości, decydują zasadniczo cztery czynniki:

- 1) forma prawna jednostki,
- 2) wielkość obrotów,
- 3) specyfika działalności,
- 4) źródło finansowania, jakim są środki publiczne z budżetu państwa.

W kolejnych ustępach i punktach art. 2 ustawodawca określa charakterystyki jednostek, które determinują obowiązek (lub możliwość) stosowania przepisów ustawy o rachunkowości. Dotyczą one: formy prawnej jednostki, wielkości obrotów (czyli przychodów ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych), rodzaju działalności (określonego w przepisach ustaw, na podstawie których funkcjonuje jednostka) oraz specyfiki finansowania (np. w formie dotacji z budżetu państwa).

Z uwagi na formę prawną obowiązków stosowania przepisów ustawy mają:

- spółki handlowe (zarówno osobowe, tj. spółki jawne, spółki komandytowe, spółki komandytowo-akcyjne, jak i kapitałowe, tj. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki akcyjne, w tym również spółki znajdujące się w przejściowym stadium, jakimi są spółki w organizacji), a także inne osoby prawne, z wyjątkiem Skarbu Państwa i Narodowego Banku Polskiego,
- gminy, powiaty, województwa i ich związki, a także państwowe, gminne, powiatowe i wojewódzkie jednostki budżetowe, gminne, powiatowe i wojewódzkie zakłady budżetowe,
- jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, z wyjątkiem spółek handlowych (wymienionych powyżej) oraz spółek cywilnych.

Wielkość obrotów jest decydująca dla osób fizycznych oraz spółek osób fizycznych.

I tak obowiązek stosowania przepisów ustawy o rachunkowości mają:

- osoby fizyczne, spółki cywilne osób fizycznych, spółki jawne osób fizycznych, spółki partnerskie oraz spółdzielnie socjalne, jeżeli ich przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wyniosły co najmniej równowartość w walucie polskiej 2 000 000 euro,
- jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, z wyjątkiem tych, które nie przekroczyły limitu obrotów.

Określony rodzaj działalności to kolejna determinanta obowiązku stosowania ustawy.

Został on nałożony na:

- jednostki (bez względu na wielkość obrotów) działające na podstawie następujących przepisów prawnych: Prawo bankowe, przepisy o obrocie papierami wartościowymi, przepisy o świadczeniu usług finansowania społecznościowego dla przedsięwzięć gospodarczych, przepisy o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi, przepisy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej lub przepisy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych.

Jednostki niewymienione w poprzednich punktach, jeżeli otrzymują dotacje lub subwencje z budżetu państwa, budżetu jednostek samorządu terytorialnego lub funduszy celowych, są zobowiązane do przestrzegania przepisów ustawy o rachunkowości. Obo-

wiązek stosowania przepisów ustawy o rachunkowości powstaje od początku roku obrotowego, w którym dotacje lub subwencje zostały przyznane.

Odrębny zapis poświęcono osobom zagranicznym, oddziałom i przedstawicielstwom przedsiębiorstw zagranicznych w rozumieniu przepisów ustawy z 6.03.2018 r. o zasadach uczestnictwa przedsiębiorców zagranicznych i innych osób zagranicznych w obrocie gospodarczym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (gdzie przez przedsiębiorcę zagranicznego rozumie się osobę zagraniczną wykonującą działalność gospodarczą za granicą oraz obywatela polskiego wykonującego działalność gospodarczą za granicą²). Jednostki te mają obowiązek stosowania ustawy.

Dodatkowo do stosowania ustawy zobowiązane są przedsiębiorstwa w spadku, działające zgodnie z ustawą z 5.07.2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw (Dz.U. z 2021 r. poz. 170), w dwóch przypadkach:

- jeśli na dzień otwarcia spadku prowadzone były księgi rachunkowe,
- jeśli ich przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wyniosły co najmniej równowartość w walucie polskiej 2 000 000 euro.

Kluczowe aspekty praktyczne

Zakres podmiotowy ustawy o rachunkowości jest bardzo szeroki. Obowiązek prowadzenia ksiąg rachunkowych dotyczy podmiotów o zróżnicowanej działalności nie tylko w aspekcie jej rozmiarów, ale przede wszystkim w aspekcie przedmiotowym. W związku z tym ustawa zawiera szereg delegacji do wydania szczególnych zasad rachunkowości, uwzględniających specyfikę przedmiotową działalności jednostek. Dodatkowo delegacje ustawowe uprawniają określonych ministrów do ustalenia – w drodze rozporządzenia – wzorcowego planu kont.

Oznacza to, iż regulacje rachunkowości – dla określonych jednostek – mogą być uszczegółowione w dwóch obszarach:

- I poziom – to szczególne zasady rachunkowości,
- II poziom – to wzorcowe plany kont.

Taki stan rzeczy powoduje określone problemy w praktyce, gdzie często dochodzi do sytuacji, w której akty niższego rzędu utrudniają prawidłowe stosowanie przepisów

² Zgodnie z art. 3 ust. 7 ustawy z 6.03.2018 r. o zasadach uczestnictwa przedsiębiorców zagranicznych i innych osób zagranicznych w obrocie gospodarczym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2022 r. poz. 470).

zawartych w ustawie o rachunkowości. Problem komplikuje się jeszcze bardziej, jeśli jednostka w swojej rachunkowości musi uwzględnić tzw. regulacje branżowe (ustawy, rozporządzenia). Przykładem mogą być publiczne szkoły wyższe, dla których fundamentalną regulacją prawną jest ustawa z 20.07.2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2022 r. poz. 574 ze zm.), określająca m.in. zasady jej gospodarki finansowej mające istotny wpływ na system rachunkowości i zmieniające sposób ujęcia określonych zdarzeń gospodarczych w stosunku do tego, który jest przedstawiony w ustawie o rachunkowości.

Odrębnym obszarem regulacji specyficznych zasad rachunkowości mogą być szczegółowe zasady prezentacji informacji w sprawozdaniu finansowym, a także szczegółowe zasady wyceny pozycji bilansowych i ustalania wyniku finansowego.

Warto też podkreślić, iż w przypadku obowiązku stosowania ustawy z uwagi na źródła finansowania, jakimi są dotacje budżetowe, dotyczy on roku obrotowego, w którym jednostka je uzyskała. Oznacza to, że ich uzyskanie w grudniu danego roku powoduje obowiązek prowadzenia ksiąg rachunkowych od 1 stycznia tego roku, jeśli rokiem obrotowym jest rok kalendarzowy.

Inne akty prawne i środowiskowe

- Ustawa z 6.03.2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo przedsiębiorców oraz inne ustawy dotyczące działalności gospodarczej (Dz.U. poz. 650)
- Ustawa z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2023 r. poz. 221)
- Ustawa z 6.03.2018 r. o zasadach uczestnictwa przedsiębiorców zagranicznych i innych osób zagranicznych w obrocie gospodarczym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2022 r. poz. 470)
- Ustawa z 5.07.2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw (Dz.U. z 2021 r. poz. 170)

2. Osoby fizyczne, spółki cywilne osób fizycznych, spółki cywilne osób fizycznych i przedsiębiorstwa w spadku, spółki jawne osób fizycznych, spółki partnerskie oraz przedsiębiorstwa w spadku działające zgodnie z ustawą z dnia 5 lipca 2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw mogą stosować zasady rachunkowości określone ustawą również od początku następnego roku obrotowego, jeżeli ich przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy są niższe niż równowartość w walucie polskiej 2 000 000 euro. W tym przypadku osoby te lub wspólnicy przed rozpoczęciem roku obrotowego są obowiązani, o ile odrębne przepisy nie stanowią inaczej, do zawiadomienia o tym urzę-

ujawnianych w sprawozdaniu finansowym. Ponadto wiele małych i średnich podmiotów nie stosuje się do wymogu ustalania kosztów niewykorzystanego potencjału, dokonując w dokumentacji polityki rachunkowości wymijającego zapisu, że jednostka w pełni wykorzystuje swoje zdolności produkcyjne. Stąd też należy uznać, że uproszczenie w zakresie kosztu wytworzenia z jednej strony ogranicza koszty prowadzenia rachunkowości, rozszerzając istniejący już katalog uproszczeń dla mniejszych podmiotów (np. leasing, podatki odroczone), z drugiej zaś kończy z pewną fikcją stosowania określonych regulacji rachunkowości w praktyce wielu małych firm. W praktyce w jednostkach niepodlegających badaniu przez biegłego rewidenta wykonywanie tych obowiązków nie jest bardzo często przestrzegane.

Inne akty prawne lub środowiskowe

- KSR 13 „Koszt wytworzenia jako podstawa wyceny produktów” (Dz.Urz. Min. Fin. z 2019 r. poz. 60)

5. Za cenę (wartość) sprzedaży netto składnika aktywów przyjmuje się możliwą do uzyskania na dzień bilansowy cenę jego sprzedaży, bez podatku od towarów i usług i podatku akcyzowego, pomniejszoną o rabaty, opusty i inne podobne zmniejszenia oraz koszty związane z przystosowaniem składnika aktywów do sprzedaży i dokonaniem tej sprzedaży, a powiększoną o należną dotację przedmiotową. Jeżeli nie jest możliwe ustalenie ceny sprzedaży netto danego składnika aktywów, należy w inny sposób określić jego wartość godziwą na dzień bilansowy.

Komentarz objaśniający

Cena sprzedaży netto jest parametrem stanowiącym poziom odniesienia w praktycznej implementacji zasady ostrożności, w tym dla oceny stopnia utraty wartości składników majątkowych (por. art. 28 ust. 7 u.rach.). Cena sprzedaży netto odzwierciedla wielkość korzyści ekonomicznych, jakie jednostka jest w stanie osiągnąć z tytułu posiadanych składników aktywów, które utraciły wartość użytkową w podmiocie, w tym na skutek zaprzestania kontynuacji działania jednostki (por. art. 29 ust. 1–2 u.rach.).

Cena sprzedaży netto to możliwa do uzyskania na dzień bilansowy cena sprzedaży składnika aktywów, wynikająca z notowanych cen rynkowych na takie same lub podobne dobra, z uwzględnieniem ewentualnych różnic między porównywanymi składnikami majątku (np. uszkodzenia, wiek, stan techniczny, termin ważności itd.), pomniejszona o:

- zawarte w cenie sprzedaży (cenach rynkowych) obciążenia o charakterze publiczno-prawnym, w tym przede wszystkim podatek od towarów i usług oraz podatek akcyzowy,

- wszelkie rabaty, opusty, bonifikaty i inne podobne zmniejszenia stosowane odnośnie do ofertowych cen sprzedaży,
- wszelkie koszty, które zgodnie z przewidywaniami jednostki lub zgodnie ze zwyczajem handlowych należy ponieść w celu przygotowania składnika majątkowego do sprzedaży, wraz z kosztami przeprowadzenia transakcji sprzedaży (w tym: koszty ewentualnego demontażu, pakowania, transportu do klienta, ubezpieczenia, niezbędnych napraw, sortowania itp.)

oraz powiększona o należną dotację przedmiotową (np. przy produkcji rolnej, sprzedaży leków itd.).

Cena sprzedaży netto analizowana od strony potencjalnego sprzedającego różni się istotnie od ceny nabycia rozpatrywanej od strony kupującego.

Kluczowe aspekty praktyczne

W dokumentacji polityki rachunkowości jednostka powinna w szczególności określić zasady ustalania ceny sprzedaży netto składników bilansowych oraz osoby odpowiedzialne za jej określenie. Źródłem informacji dla określenia ceny sprzedaży netto takich samych lub podobnych składników majątkowych mogą być katalogi, cenniki, oferty producentów, dystrybutorów przedmiotowych składników majątkowych. Ustalając poziom możliwych do realizacji na dzień bilansowy cen sprzedaży netto, jednostka powinna uwzględnić płynność rynku, z którego czerpie informacje. Oznacza to, że do wyceny nie można przyjmować cen nierealistycznie wysokich, pochodzących z rynków przeszacowanych, na których bardzo rzadko dochodzi do zawarcia transakcji. Z drugiej strony nie mogą być to ceny pochodzące z transakcji zawieranych pod przymusem w tym znaczeniu, że sprzedającemu z różnych przyczyn zależały na natychmiastowej sprzedaży składnika majątkowego, nawet kosztem istotnego obniżenia ceny.

W sytuacji, gdy dla danego składnika aktywów nie istnieje aktywny rynek oraz aktualne ceny rynkowe, wówczas cena nabycia musi zostać ustalona w inny sposób, w tym w szczególności w drodze wyceny przez rzeczoznawcę.

W przypadku gdy jednostka ustala cenę sprzedaży netto poprzez odniesienie się do cen rynkowych takich samych lub podobnych składników majątkowych, wówczas, zgodnie z zasadą ostrożności, jako podstawę powinna przyjąć oferowane na rynku ceny zakupu, a nie ofertowe ceny sprzedaży.

Zastosowanie regulacji – przykłady liczbowe

Przykład

Ustalenie ceny sprzedaży netto

Jednostka zajmująca się handlem samochodami dla ustalenia ceny sprzedaży netto zalegającego na placu samochodu (towaru handlowego) dokonała przeglądu ogłoszeń sprzedaży na platformie e-commerce. Platforma posiada funkcjonalność określania ceny średniej samochodu o wskazanych parametrach i cechach w filtrach wyszukiwania. Średnia cena ofertowa samochodów najbardziej podobnych do wycenianego towaru (rocznik, rodzaj i parametry silnika, przebieg, wyposażenie) kształtuje się na poziomie 60 tys. zł netto. Z informacji branżowych wynika, że cena transakcyjna jest niższa średnio o 5% od ceny ofertowej. Dodatkowo jednostka przyjmuje, że dla sfinalizowania transakcji będzie konieczna wymiana oleju (koszt 300 zł netto) oraz wykonanie okresowego przeglądu technicznego (99 zł). Kosztów tych nie uda się przenieść na klienta.

W analizowanej sytuacji cena sprzedaży netto przedmiotowego składnika zapasów wynosi

$$56\,601\text{ zł } [60\,000\text{ zł} \times (100\% - 5\%) - 300\text{ zł} - 99\text{ zł}].$$

Inne akty prawne i środowiskowe

- KSR 4 „Utrata wartości aktywów” (Dz.Urz. Min. Fin. z 2012 r. poz. 15)
- MSR 36 „Utrata wartości aktywów”

6. Za wartość godziwą przyjmuje się kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązаныmi ze sobą stronami. Wartość godziwą instrumentów finansowych znajdujących się w obrocie na aktywnym rynku stanowi cena rynkowa pomniejszona o koszty związane z przeprowadzeniem transakcji, gdyby ich wysokość była znacząca. Cenę rynkową aktywów finansowych posiadanych przez jednostkę oraz zobowiązań finansowych, które jednostka zamierza zaciągnąć, stanowi zgłoszona na rynku bieżąca oferta kupna, natomiast cenę rynkową aktywów finansowych, które jednostka za-

2. Wyrażone w walutach obcych operacje gospodarcze ujmuje się w księgach rachunkowych na dzień ich przeprowadzenia – o ile odrębne przepisy dotyczące środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej i innych krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz środków niepodlegających zwrotowi, pochodzących ze źródeł zagranicznych nie stanowią inaczej – odpowiednio po kursie:

- 1) faktycznie zastosowanym w tym dniu, wynikającym z charakteru operacji – w przypadku sprzedaży lub kupna walut oraz zapłaty należności lub zobowiązań;
- 2) średnim ogłoszonym dla danej waluty przez Narodowy Bank Polski z dnia poprzedzającego ten dzień – w przypadku zapłaty należności lub zobowiązań, jeżeli nie jest zasadne zastosowanie kursu, o którym mowa w pkt 1, a także w przypadku pozostałych operacji.

Komentarz objaśniający

Zgodnie z art. 9 u.rach. księgi rachunkowe prowadzi się w języku i walucie polskiej. Oznacza to, iż wszystkie transakcje gospodarcze wyrażone w walucie obcej powinny zostać przeliczone na złoty polski. I tak ustawa o rachunkowości wyróżnia następujące zasady przeliczeń transakcji walutowych na moment ich przeprowadzenia (z wyłączeniem wyceny bilansowej, która jest uregulowana w art. 30 ust. 1 u.rach.):

- 1) w przypadku wpływów i wydatków środków walutowych pochodzących z budżetu UE i innych źródeł pochodzenia zagranicznego niepodlegających zwrotowi – stosuje się kurs wskazany w odrębnych przepisach (jeśli przepisy regulują tę kwestię),
- 2) do przeliczenia zapłaty należności lub zobowiązań oraz do sprzedaży lub kupna walut należy zastosować tzw. kurs faktyczny (który nie został w ustawie zdefiniowany),
- 3) do ujęcia zapłaty należności i zobowiązań – jeśli zastosowanie kursu faktycznego nie jest zasadne – stosuje się średni kurs NBP dla danej waluty z dnia poprzedzającego dzień zapłaty,
- 4) do ujęcia wszystkich pozostałych transakcji – średni kurs NBP z dnia poprzedzającego dzień przeprowadzenia transakcji.

Kluczowe aspekty praktyczne

Niestety, w ustawie o rachunkowości nie znalazło się wyjaśnienie pojęcia kursu „faktycznie zastosowanego”, co utrudnia interpretację obowiązujących przepisów. Należy zatem zastosować wykładnię językową tego sformułowania⁹, a także treść ekonomiczną transakcji spłaty rozrachunków oraz kupna/sprzedaży walut. Kurs faktycznie zastoso-

⁹ Według *Słownika języka polskiego* faktyczny to inaczej zgodny z faktami, prawdziwy, z kolei zastosować to wprowadzić w życie, użyć czegoś w jakimś celu; <https://sjp.pwn.pl/>; dostęp: 22.10.2022 r.

wany powinien być w sytuacji, kiedy następuje rzeczywista zamiana jednej waluty na inną walutę. W przypadku realizacji rozrachunków taka sytuacja ma miejsce jedynie przy zapłacie należności lub zobowiązań walutowych poprzez konto złotówkowe, kiedy to następuje faktyczna zamiana waluty na złote polskie (przy wpłacie należności walutowej) lub odwrotnie zamiana – złotówek na walutę (przy regulowaniu zobowiązań walutowych).

Jeśli jednostka przeprowadza transakcje walutowe poprzez rachunek wyrażony w złotych polskich, powinna dokonać wyceny spłaty należności i zobowiązań odpowiednio po kursie kupna lub sprzedaży banku, który obsługuje transakcję, gdyż następuje faktyczna zamiana waluty na złote polskie lub odwrotnie. Te właśnie kursy można uznać za kursy faktycznie zastosowane w dniu dokonania transakcji.

Również przy rzeczywistym zakupie lub sprzedaży walut (np. w kantorze) występuje faktyczny (rzeczywisty) kurs zawarcia transakcji (np. odpowiednio kantorowy kurs sprzedaży lub kupna).

Odrębną kwestią są wydatki lub wpływy waluty na rachunku bankowym walutowym jednostki pochodzące z innych źródeł niż sprzedaż/zakup waluty. Transakcje na rachunku walutowym są przeprowadzane w walucie tego rachunku. Jeśli następuje spłata należności lub zobowiązań wyrażonych w tej samej walucie co rachunek bankowy, nie dochodzi wówczas do żadnej zamiany walut. W takim przypadku do wyceny zapłaty należności i zobowiązań należy przyjąć średni kurs NBP z dnia poprzedzającego transakcję, gdyż kurs faktyczny po prostu nie istnieje.

Przy ustaleniu różnic kursowych związanych z wypływem środków pieniężnych z rachunku bankowego walutowego lub z kasy walutowej (np. tytułem spłaty zobowiązań) należy porównać kurs zastosowany do przeliczenia jej wpływu ze średnim kursem NBP na dzień poprzedzający wydatek. Z tego względu, że waluta wpływa na rachunek (lub do kasy) w różnych terminach, dla których obowiązywały odmienne kursy walut, należy do wyceny rozchodu walut podejść analogicznie jak do wyceny rozchodu zapasów stosując metodę FIFO, LIFO lub średnią ważoną.

Warto zwrócić uwagę, iż zastosowanie średniego kursu NBP na dzień poprzedzający transakcję spłaty należności lub zobowiązań ma na celu zrównanie w tym względzie przepisów bilansowych i podatkowych. W ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych (i w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych) znajduje się co prawda nieco inny zapis o stosowaniu średniego kursu NBP na ostatni dzień roboczy poprzedzający dzień zawarcia transakcji. Nie ma to jednak znaczenia z uwagi na to, iż NBP ogłasza kursy walut wyłącznie na dni robocze.

Reasumując, jednym z czynników wpływających na wybór kursu walut, zastosowanym do przeliczenia skutków operacji gospodarczej zapłaty należności czy zobowiązań, jest to, czy jednostka posiada konto walutowe. Jest to szczególnie istotne w momencie rozliczenia operacji, gdyż prowadzi do dyskusji o nadrzędności kursu walutowego. Powstaje pytanie, czy przyjmować kurs obowiązujący dla konta walutowego, czy też dla aktywów/zobowiązań regulowanych (usuwanych z bilansu) w dniu dokonania wpływu (wydatku) na konto walutowe?

Z powyższego wynikają dwa możliwe do stosowania w praktyce podejścia do rozliczenia różnic kursowych dotyczących transakcji realizowanych przez konto walutowe:

- 1) do wyceny zmniejszeń i zwiększeń stanu waluty na skutek odpowiednio zapłaty zobowiązań i wpływów należności przyjmuje się średni kurs NBP na dzień poprzedzający transakcję, co prowadzi do ustalenia różnic kursowych zarówno na rachunku walutowym, jak i na rozrachunkach; przy czym, aby prawidłowo obliczyć różnice kursowe powstałe na skutek rozchodu waluty należy porównać wartość waluty pomiędzy dniem jej wpływu a dniem wydatku, przyjmując jedną z metod wyceny rozchodu: FIFO, LIFO, średnią ważoną;
- 2) do wyceny wpływu waluty na skutek realizacji należności przyjmuje się średni kurs NBP na dzień poprzedzający transakcję, zaś do rozchodu walut tytułem spłaty zobowiązań stosuje się jedną z metod z ustawy o rachunkowości według art. 34 ust. 4, tj. FIFO, LIFO, średnią ważoną. Przy stosowaniu tych metod różnice kursowe ustala się tylko na rozrachunkach – jako różnicę pomiędzy kursem ich powstania i realizacji.

Ustawa nie reguluje zasad wyceny różnorodnych transakcji walutowych, takich jak wypłata pracownikom walutowych zaliczek na delegacje i ich rozliczenie, wystawianie walutowych faktur korygujących, płatności walutowych kartami kredytowymi, naliczania i wypłacania wynagrodzeń wyrażonych w walutach obcych itp. Szczegółowe zasady wyceny poszczególnych transakcji walutowych powinny być przedmiotem własnej polityki rachunkowości jednostki zgodnej z ustawą o rachunkowości i treścią ekonomiczną zdarzeń, powinny również uwzględniać obowiązujące regulacje podatkowe. Na przykład wpływ środków pieniężnych z rachunku walutowego w celu ich wpłaty do kasy walutowej nie powinien rodzić skutków w postaci rozpoznania różnic kursowych, z uwagi na to, że jest to jedynie zmiana miejsca przechowywania aktywów pieniężnych walutowych.

Współczesne oprogramowania obsługujące systemy finansowo-księgowe posiadają wbudowaną funkcjonalność polegającą na automatycznym pobieraniu kursów walut z bazy danych NBP, na „pilnowaniu” kursów historycznych po to, by porównywać je z kursami na dzień realizacji transakcji. A zatem, jeśli tylko do ksiąg rachunkowych i rejestrów VAT zostaną wprowadzone prawidłowe kwoty transakcji oraz ich daty, pro-

gram samodzielnie obliczy różnice kursowe, korzystając z algorytmów zgodnych z regulacjami rachunkowości.

Zastosowanie regulacji – przykłady liczbowe

Przykład 1

Na rachunku bankowym euro w Spółce VIVAT jest zgromadzonych 18 000 euro. Pochodzą one z następujących wpływów tytułem wpłat należności od odbiorców (wskazane kursy to średnie kursy NBP z dnia poprzedzającego poszczególne wpływy):

- **5000 euro** wpływ 4.02.2022 r. (kurs zastosowany do wyceny wpływu 4,5439 zł/euro – z 3.02.2022 r.),
- **7000 euro** wpływ 23.02.2022 r. (kurs zastosowany do wyceny wpływu 4,5416 zł/euro – z 22.02.2022 r.),
- **6000 euro** wpływ 8.03.2022 r. (kurs zastosowany do wyceny wpływu 4,9647 zł/euro z 7.03.2022 r.).

Spółka VIVAT 13.04.2022 r. dokonała przelewem – z rachunku euro – zapłaty zobowiązania w kwocie 14 000 euro. Zobowiązanie powstało 4.04.2022 r. Kurs zastosowany do wyceny początkowej zobowiązania wyniósł 4,6428 zł/euro (średni kurs NBP z 1.04.2022 r., dzień poprzedzający, czyli 3 kwietnia był dniem wolnym od pracy, zatem należy sięgnąć do notowania z ostatniego dnia roboczego poprzedzającego dzień powstania zobowiązania).

Średni kurs NBP na dzień poprzedzający wypłatę wyniósł 4,6626 zł/euro.

Zgodnie z polityką rachunkowości spółki wycena rozchodu walut następuje według metody FIFO.

Metoda 1

Pierwszy sposób wyceny spłaty zobowiązania i ustalenie różnic kursowych z tego tytułu opiera się na dosłownym stosowaniu regulacji ustawy o rachunkowości. W konsekwencji różnice kursowe ustalane są:

- 1) po stronie środków pieniężnych walutowych jako porównanie wartości początkowej wydatkowanych walut z ich wartością na dzień spłaty wycenioną po średnim kursie NBP z dnia poprzedzającego rozchód waluty,
- 2) po stronie zobowiązań jako porównanie wartości początkowej zobowiązań z ich wartością na dzień realizacji wycenioną po średnim kursie NBP z dnia poprzedzającego powstanie zobowiązania.

Obliczenie wartości wydatkowanych walut na dzień ich wpływu jest następujące:

Data wpływu	Wpływy w euro	Kurs zastosowany do wyceny początkowej wydatkowanych walut	Wartość wpływu w zł
4.02.2022 r.	5 000,00	4,5439	22 719,50
23.02.2022 r.	7 000,00	4,5416	31 791,20
8.03.2022 r.	2 000,00	4,9647	9929,40
Razem	14 000,00		64 440,10

Wartość wydatkowanych walut na dzień ich wydatkowania:

$$14\ 000\ \text{euro} \times 4,6626\ \text{euro/zł} = 65\ 276,40\ \text{zł}$$

A zatem różnice kursowe zrealizowane ustalone na środkach pieniężnych walutowych wynoszą: **836,30 zł** (65 276,40 zł – 64 440,10 zł).

Są to różnice kursowe **dodatnie**, ponieważ wyrażają zwiększenie wartości środków pieniężnych pomiędzy datami ich wpływów a datą wpływu walut.

Różnice kursowe należy również obliczyć na pozycji zobowiązań, porównując ich wartość na dzień powstania:

$$14\ 000\ \text{euro} \times 4,6428\ \text{zł/euro} = 64\ 999,20\ \text{zł}$$

Z wartości na dzień realizacji, stosując do wyceny średni kurs NBP z dnia poprzedzającego spłatę zobowiązania:

$$14\ 000\ \text{euro} \times 4,6626\ \text{zł/euro} = 65\ 276,40\ \text{zł}$$

Różnica kursowa zrealizowana obliczona na zobowiązaniach wynosi:

$$277,20\ \text{zł} (65\ 276,40\ \text{zł} - 64\ 999,20\ \text{zł})$$

Jest to różnica kursowa **ujemna**, bowiem oznacza wzrost wartości zobowiązań na skutek wzrostu ceny waluty.

Łączne różnice kursowe obliczone na transakcji spłaty zobowiązania są różnicami **dodatnimi i wynoszą 559,10 zł**.

Metoda 2

Metoda druga jest metodą uproszczoną i polega na porównaniu kursów, po których wyceniono wpływy środków pieniężnych z kursem początkowym zobowiązania. A zatem środkami pieniężnymi o wartości początkowej **64 440,10 zł** (obliczenia w tabeli) spłacono zobowiązanie o wartości począt-

kowej **64 999,20 zł** ($14\ 000\ \text{euro} \times 4,6428\ \text{zł/euro}$). Innymi słowy, niższą wartością pieniędzy spłacono wyższą wartość zobowiązania, co daje dodatnie różnice kursowe w kwocie **559,10 zł** ($64\ 999,20\ \text{zł} - 64\ 440,10\ \text{zł}$).

Przykład 2

Spółka VIVAT 13.04.2022 r. dokonała przelewem – z rachunku prowadzonego w złotych – zapłaty zobowiązania w kwocie 14 000 euro. Zobowiązanie powstało 4.04.2022 r. Kurs zastosowany do wyceny początkowej zobowiązania wyniósł 4,6428 zł/euro (średni kurs NBP z 1.04.2022 r., dzień poprzedzający, czyli 3 kwietnia był dniem wolnym od pracy, zatem należy sięgnąć do notowania z ostatniego dnia roboczego poprzedzającego dzień powstania zobowiązania).

Bank dokonał przeliczenia zapłaty 14 000 euro po własnym kursie sprzedaży wynoszącym 4,7142 zł/euro. Bank w tym przypadku zachowuje się jak kantor, który musi sprzedać swojemu klientowi 14 000 euro, by móc zrealizować zapłatę jego zobowiązania¹⁰. Kurs bankowy jest kursem faktycznie zastosowanym, który należy wziąć pod uwagę, obliczając różnice kursowe.

A zatem:

Wartość zobowiązania na dzień powstania wynosi:

$$14\ 000\ \text{euro} \times 4,6428\ \text{zł/euro} = 64\ 999,20\ \text{zł},$$

zaś wartość spłaty w kursie faktycznym wynosi:

$$14\ 000\ \text{euro} \times 4,7142\ \text{zł/euro} = 65\ 998,80\ \text{zł}.$$

A zatem różnica kursowa zrealizowana na spłacie zobowiązań wynosi **999,60 zł** i jest to różnica kursowa ujemna.

3. Jeżeli aktywa i pasywa są wyrażone w walutach, dla których Narodowy Bank Polski nie ogłasza kursu, to kurs tych walut określa się w relacji do wskazanej przez jednostkę waluty odniesienia, której kurs jest ogłaszany przez Narodowy Bank Polski.

Komentarz objaśniający

Jeśli transakcje walutowe są wyrażone w nietypowej, rzadkiej walucie (dla której NBP nie ogłasza kursów), jej wartość ustalana jest dwuetapowo. Najpierw pierwotna waluta przeliczana jest w stosunku do powszechnie używanej w obrocie gospodarczym waluty

¹⁰ W przypadku przeliczenia wpływu waluty na rachunek wyrażony w złotych, bank zachowuje się odwrotnie, czyli kupuje od jednostki walutę, by móc dokonać wpłaty środków w złotych.

W *Komentarzu*, oprócz wyczerpującej analizy przepisów, wprowadzono przykłady liczbowe odzwierciedlające ujęcie skutków finansowych prezentowanych zagadnień w sprawozdaniach finansowych, a także odnoszące się do ewidencji księgowej. Publikację rozszerzono ponadto o najważniejsze zapisy zawarte w Krajowych Standardach Rachunkowości, w tym w najnowszym standardzie dotyczącym przychodów.

Szczególnie przydatne dla czytelników będą:

- przykłady alternatywnych sposobów zastosowania przepisów ustawy wraz z omówieniem konsekwencji potencjalnych rozwiązań dla systemu ewidencji księgowej, sprawozdawczości finansowej, jak również dla oceny sytuacji majątkowej, finansowej i dokonań jednostki, a także dla oceny kierownictwa jednostki z efektywności gospodarowania powierzonym kapitałem;
- wskazówki dotyczące obowiązków kierownictwa jednostki oraz organów nadzorczych w zakresie rachunkowości;
- liczne odniesienia do skutków w zakresie podatku dochodowego wskazujące na konsekwencje występowania różnic między prawem bilansowym i podatkowym w zasadach ustalania przychodów i kosztów;
- opisy sytuacji praktycznych, pozwalające na lepsze zrozumienie omawianych zagadnień.

Publikacja jest przeznaczona dla księgowych, biegłych rewidentów, dyrektorów finansowych oraz doradców podatkowych i analityków finansowych.

Ewa Walińska – profesor nauk ekonomicznych, kierownik Katedry Rachunkowości na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego; posiada szerokie doświadczenie praktyczne wypracowane przez wiele lat wdrożeń systemów rachunkowości w polskich przedsiębiorstwach; autorka licznych publikacji, opinii i analiz, aktywnie uczestniczy w procedurach legislacyjnych regulacji środowiskowych prawa bilansowego w Polsce.

Autorzy *Komentarza* to w znakomitej większości pracownicy naukowo-dydaktyczni Katedry Rachunkowości na Wydziale Zarządzania UŁ, a także praktycy, którzy na co dzień pełnią funkcje kierownicze w przedsiębiorstwach, są biegłymi rewidentami oraz doradcami podatkowymi, prowadzą różnego rodzaju szkolenia; należą też do szerokiego grona eksperckiego, z którego opinii i ekspertyz korzysta wiele podmiotów gospodarczych.

ZAMÓWIENIA:
INFOLINIA: 801 04 45 45
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL
WWW.PROFINFO.PL

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

